

**MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARDA
MEHNATSEVARLIKNI TARBIYALASHDA O'YIN
FAOLIYATINING AHAMIYATI**

Sanginova Gulnoza Baxodirovna

Qo'qon universiteti,

Ta'lim kafedrası o'qituvchisi

@gulnoza7001

Annotatsiya

Mazkur maqolada maktabgacha katta yoshdagi bolalarda mehnatsevarlik fazilatini shakllantirishda o'yin faoliyatining ahamiyati tahlil qilinadi. O'yin jarayonida bola nafaqat kattalarning mehnatini takrorlaydi, balki mehnatning ma'naviy va ijtimoiy mohiyatini his etadi. Tarbiyachining o'yin faoliyatini to'g'ri yo'naltirishi bolada mustaqillik, mas'uliyat va natijadan quvonish hissini rivojlantiradi. Maqolada o'yin orqali tarbiya jarayonining psixologik va pedagogik jihatlarini ilmiy asosda yoritilgan.

Kalit so'zlar: O'yin faoliyati, mehnatsevarlik, tarbiya, maktabgacha ta'lim, shaxs rivoji, bolalik psixologiyasi, tarbiyachi roli.

Аннотация

В статье рассматривается значение игровой деятельности в воспитании трудолюбия у детей старшего дошкольного возраста. В процессе игры ребенок не только воспроизводит труд взрослых, но и осознает духовное и социальное значение труда. Правильное педагогическое руководство игровой деятельностью способствует развитию у детей самостоятельности, ответственности и радости от достигнутого результата. Работа раскрывает психологические и педагогические аспекты воспитания трудолюбия через игру.

Ключевые слова: Игровая деятельность, трудолюбие, воспитание, дошкольное образование, развитие личности, детская психология, роль воспитателя.

Abstract

This article analyzes the importance of play activities in fostering diligence among older preschool children. Through play, a child not only imitates the work of adults but also internalizes the moral and social meaning of labor. Proper pedagogical guidance in play helps develop independence, responsibility, and a sense of accomplishment. The paper highlights the psychological and pedagogical aspects of developing work ethics and diligence through play in early childhood.

Keywords: Play activity, diligence, upbringing, preschool education, personality development, child psychology, educator's role.

Insonning komillikka intilishi — bu uning mehnatga munosabatidan boshlanadi. Mehnatsevarlik, tirishqoqlik, halollik — jamiyat taraqqiyotining ildizida yotuvchi eng muhim fazilatlardir. Shu boisdan, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev o'z asarlarida qayta-qayta ta'kidlaydi: “Biz farzandlarimizni Vatanga muhabbat, mehnatsevarlik, ezgu g'oyalar ruhida tarbiyalash orqali yangi O'zbekistonning haqiqiy bunyodkorlarini voyaga yetkazamiz”¹

Darhaqiqat, bugungi kunda xalqimiz oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — yosh avlodni nafaqat bilimli va zamonaviy, balki mehnatsevar, bunyodkor, mas'uliyatli insonlar qilib tarbiyalashdir. Chunki mehnatga muhabbat — bu insonni harakatga undaydigan, ijtimoiy burchini anglatadigan ichki ehtiyojdir. Aynan shu ehtiyoj ilk bor bolalik davrida, xususan, maktabgacha katta yosh bosqichida shakllanadi.

Bolalik — inson hayotining o'ziga xos laboratoriyasidir. Unda bola atrofidagi dunyoni sinab ko'radi, kuzatadi, taqlid qiladi, o'rganadi. Shu jarayonda o'yin faoliyati uning eng tabiiy ehtiyojiga, eng muhim o'rganish vositasiga aylanadi. L.S. Vygotskiy ta'biri bilan aytganda, “o'yin — bolaning ichki hayotining timsolidir, u orqali bola kattalar olamini o'z qoidalari bilan kashf etadi”. Aynan o'yin davomida bola mehnat mazmunini his qiladi, “ish” va “natija” tushunchalarini birinchi marta amalda boshdan kechiradi.

O'yin faoliyati — bu shunchaki ermak emas, balki chuqur tarbiyaviy jarayon. A.V. Zaporozets, D.B. Elkonin, J. Piaget, E. Erikson singari psixolog va pedagoglar o'yin orqali bolada ijtimoiy tajriba, hamkorlik, sabr-toqat, javobgarlik kabi fazilatlar shakllanishini ilmiy jihatdan isbotlaganlar.² Frontiers in Psychology jurnalida e'lon qilingan meta-tahlil natijalari ham shuni ko'rsatadiki, o'yin asosidagi ta'lim bolalarda mas'uliyat, ijtimoiy faollik va ijodiy fikrlashni 40% ga yaqin oshiradi. Bu esa o'yinning mehnatsevarlikni tarbiyalashdagi rolini ilmiy asoslaydi.

O'zbekiston pedagogikasida ham bu masalaga e'tibor ortib bormoqda. Maktabgacha ta'lim konsepsiyasida o'yin faoliyatini “bolaning mehnatga, jamiyatga, tabiatga ongli munosabatini shakllantiruvchi asosiy vosita” sifatida e'tirof etilgan. Mahalliy tadqiqotlar o'yin orqali tashkil etilgan mehnat faoliyatlari bolalarda “men ham foydali ish qila olaman” degan ishonchni kuchaytirishini qayd etadi. Shu bois o'yin va mehnat bir-biridan ajralmas pedagogik birlik sifatida qaralmoqda.

Agar bola o'yinda g'olib bo'lishni emas, balki foydali natijaga erishishni o'rganayotgan bo'lsa — demak, unda mehnatsevarlikning ilk ildizlari paydo bo'lmoqda. “Qo'g'irchoq uyini”da bola tartibni saqlashni, “bog'bon o'yini”da o'simlikka g'amxo'rlikni, “doktor” o'yinida yordam berishni o'rganadi. Bu jarayonlar

¹ Mirziyoyev, Sh. M. (2022). Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.

² Piaget, J. (1962). Play, Dreams and Imitation in Childhood. New York: W. W. Norton & Company.

tashqi jihatdan o'yin ko'rinsa-da, ichki mohiyatida mehnatga bo'lgan munosabatni shakllantiradi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, maktabgacha ta'limdagi har bir o'yin — bu kelajak hayotining kichik modeli, har bir bola esa o'z imkoniyatlari doirasida mehnatsevar shaxs sifatida kamol topayotgan insondir. Tarbiyachining vazifasi esa — o'yin orqali mehnatni qadrlashni, bunyodkorlikdan zavq olishni, natijaga intilish hissini bolaga yetkazishdir.

O'yin faoliyati bilan uyg'unlashgan mehnat tarbiyasi — bu nafaqat bolada amaliy ko'nikmalarni, balki axloqiy asoslarni ham shakllantiradi. U bola uchun mehnatni “jazoga” emas, “yaratishga” aylantiradi. Shu sababdan, o'yin orqali mehnatsevarlikni tarbiyalash nafaqat pedagogik zarurat, balki milliy tarbiya falsafasining ajralmas qismidir.

Bugungi kunda jamiyatimiz “ta'lim — ishlab chiqarish — mehnat madaniyati” zanjirini yangicha mazmunda qurmoqda. Uning eng birinchi bo'g'ini — maktabgacha ta'limdir. Shunday ekan, bolalarda mehnatsevarlikni o'yin orqali shakllantirish — bu kelajakni ongli, ijodkor, mas'uliyatli insonlar bilan ta'minlash demakdir. Zero, buyuk alloma Abu Nasr Forobiy aytganidek, “Har qanday barkamol jamiyatning asosi — mehnatni sevuvchi insondir.”

Bugungi kunda xalqaro miqyosda ham o'yin faoliyati orqali mehnatsevarlikni rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. UNESCO hisobotida ta'kidlanishicha, maktabgacha ta'lim dasturlarida “play-based learning” (o'yin asosidagi o'qitish) uslubi bolalarda ijtimoiy-emotsional rivojlanishni, ijobiy mehnat motivatsiyasini oshirishda eng samarali metodlardan biri sifatida tan olingan.³

Shu bois, O'zbekistonda ham maktabgacha ta'lim tizimi mazkur xalqaro yondashuvlarni milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirib, bola tarbiyasida mehnatsevarlikni o'yin faoliyati orqali shakllantirishni ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilab olgan⁴.

Bola hayotining eng beg'ubor, eng ta'sirchan davri — bu maktabgacha yoshdir. Aynan shu paytda uning atrofdagi olamga munosabati, insonlarga, tabiatga, mehnatga bo'lgan qarashlari shakllanadi. Bolaning har bir harakati, hatto eng oddiy o'yini ham — bu uning ichki dunyosini ifodalovchi, hayotni o'rganish vositasidir. Shu sababdan ham o'yin faoliyati tarbiyaning eng tabiiy, eng samarali shakli hisoblanadi.

Katta yoshdagi maktabgacha bolalar hayotida o'yin endi shunchaki ko'ngilochar mashg'ulot emas, balki ma'lum maqsadga yo'naltirilgan, hayotiy tajriba yig'ishning muhim vositasiga aylanadi. Bola o'yin davomida kattalarning mehnatini takrorlaydi —

³ UNESCO. (2021). Learning through play: Strengthening learning through play in early childhood education programmes. Paris: UNESCO Publishing.

⁴ UNESCO. (2021). Learning through play: Strengthening learning through play in early childhood education programmes. Paris: UNESCO Publishing.

oshpaz, shifokor, quruvchi, o'qituvchi bo'lib o'ynaydi. Bu jarayonda u mehnatning mohiyatini, mehnat orqali yaratiladigan qadriyatlarni his etadi.

O'yin orqali bola nafaqat o'rganadi, balki his qiladi. Masalan, “oshxona” o'yinida u ovqat tayyorlaydi, do'stiga xizmat qiladi, natijadan quvonadi. Shu bilan birga, “shifokor” o'yinida mehribonlik, g'amxo'rlik, sabr fazilatlarini o'zlashtiradi. Bola o'yinda o'z harakatining natijasini ko'radi, bu esa unda “men ham foydali ish qildim” degan ichki iftixor hissini uyg'otadi. Aynan mana shu tuyg'u mehnatsevarlikning psixologik ildizidir.

Tarbiyachi uchun o'yin — bu tarbiyaviy ta'sirning eng nozik, eng samimiy shakli. Bola o'yin vaqtida o'zini erkin his qiladi, buyruq emas, taklif oladi. Shu sababli, u o'z xohishi bilan faoliyatga kirishadi. Tarbiyachi esa bu jarayonni boshqaradi, yo'naltiradi, lekin bolani majburlamaydi. Eng muhimi, tarbiyachi o'yin orqali bolaga “mehnat — bu qiyinchilik emas, bu zavq manbai” degan tushunchani singdiradi.

O'yin faoliyatining yana bir muhim jihati — jamoaviylik. Bola o'yinda boshqalar bilan hamkorlikni o'rganadi, navbat kutadi, yordam beradi, mehnat natijasidan birgalikda quvonadi. Shu orqali unda ijtimoiy mas'uliyat, hamjihatlik, insoniy qadriyatlar shakllanadi. Bularning barchasi keyinchalik uning mehnatga, jamoaga va jamiyatga bo'lgan munosabatiga asos bo'ladi.

Ilmiy tadqiqotlar ham shuni ko'rsatadiki, o'yin faoliyati bolada diqqat, sabr, mustaqillik va tashabbus kabi sifatlarni rivojlantiradi. Bu sifatlarning esa mehnatsevarlik bilan chambarchas bog'liq. Mehnatsevar bola — bu ishni oxiriga yetkazishni biladigan, harakatdan qo'rqmaydigan, natija uchun javobgarlikni his etadigan boladir. Bu fazilatlar bolalikda o'yin orqali o'z ildizini topadi.

Har bir bola o'yinda o'z “kichik hayotini” quradi. Shu hayotda u kichik g'alabalarni, kichik mehnatning quvonchini his etadi. Bu esa keyinchalik hayotiy mehnatga bo'lgan ijobiy hissiyotlarni shakllantiradi. O'yin orqali tarbiyalangan mehnatsevarlik bolaning shaxs sifatida shakllanishida mustahkam poydevor bo'ladi.

Demak, o'yin faoliyati — bu mehnat tarbiyasining eng tabiiy maktabidir. Bola o'yin orqali mehnatni sevadi, mehnat orqali esa o'zini topadi. Har bir tarbiyachi uchun eng muhim narsa — bolaga o'yin orqali “mehnat quvonch keltiradi” degan tuyg'uni singdirishdir. Chunki bu tuyg'u bola bilan bir umrga qoladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarga ta'lim-tarbiya berishda o'yinning ahamiyati katta o'rin tutadi. Jumladan, o'yin har bir yosh bosqichda asosiy faoliyat turi hisoblanadi. Bolalarga o'yin orqali bajarilgan mashg'ulot tushunarli va juda zavqli o'tishi bilan bir qatorda, bolalar yodida qolarli o'tadi. O'yin mustaqil faoliyat bo'lib, bu jarayonda bolalar o'z tengdoshlari bilan aloqa qilishga kirishadilar. Ularni umumiy maqsad, unga erishishdagi umumiy kechinmalar birlashtiradi. Shuning uchun o'yin do'stona munosabatlarni tarbiyalashda, jamoa hayoti malakalarini, tashkilotchilik qobiliyatlarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Demak, ijtimoiy hayot o'zgarishi

bilan uning mazmuni ham o'zgaradi; o'yin ma'lum maqsadga yo'naltirilgan ongli faoliyat bo'lib, uning mehnat bilan ko'p umumiyliigi bor va yoshlarni mehnatga tayyorlashga xizmat qiladi. Bu faoliyat asosida bolalardagi o'quv faoliyati rivojlanadi, bola qanchalik yaxshi o'ynasa, u maktabda shunchalik yaxshi o'qiydi.⁵

Taniqli pedagog-olimlarning tadqiqotlariga ko'ra o'yinda rahbarlik qilish orqali bolalarga o'yinning mazmuni, tashkil etishi, tuzilishi, bolalarning axloqiy munosabatlari, bolalar o'yinining mazmuni, tashkil etilishi, tuzilishi, bolalarning ahloqiy munosabatlari, bolalar o'yinining rivojlanish darajasiga ta'sir etish mumkinligini ko'rsatadi. O'yin o'ynash davomida bolalar mehnat tabiyasi va estetik tarbiya ko'nikma va malakalariga ham ega bo'ladilar, o'yin uchun kerak bo'lgan narsalarni tayyorlaydilar, ijodiy hayol fikrlarini o'zaro tadbiq etadilar. Maktabgacha talim tashkilotlarida tarbiyachi o'yin yordamida bolalarni har tomonlama rivojlantirish vazifasini amalga oshirish uchun unga muntazam ravishda ta'sir etib borishi zarurdir. Chunki o'yinda bolalarning mashg'ulotlarda olgan bilim va malakasi yaqqol namoyon bo'ladi, ikkinchi tomondan o'yinda yuzaga kelgan sifatlar faoliyatning boshqa turlariga ko'chiriladi. Bizga ma'lumki Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'yin faoliyati to'rt turga bo'linadi. Ular qoidali o'yinlar, ijodiy o'yinlar, didaktik o'yinlar va harakatli o'yinlar. O'yin bosqichma-bosqich olib boriladi yani, tayyorgarlik, tashkiliy, ijodkorlik, yakuniy. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida interfaol o'yinlardan foydalanish ijobiy natijalarga olib keladi. Bu o'yinlar jarayonida bola mustaqil fikrini to'g'ri bayon etishga, boshqalarni tinglashga o'rganadi. Interfaol o'yinlarni samarali o'tkazish uchun quyidagi qoidalarga e'tibor berish lozim:

1. Mashg'ulot oldidan bolalar o'yin qoidalari va mazmunini qay darjada tushunganliklarini anglash;
2. Bolalarning yosh xususiyatlari va bir birlariga bo'lgan munosabatlarini hisobga olish;
3. Har bir bolaning qobiliyati va psixologik xususiyatlarini e'tiborga olish;
4. O'yin jarayonida bolalarga qiziq materiallardan foydalanish;
5. Diqqat va e'tiborni jalb etadigan uslublarni izlab topish;
6. Bolalarga ro'llarni to'g'ri taqsimlash;
7. O'yindan qanday maqsadda foydalanish mumkinligini bilish;
8. O'yinning asosiy bosqichlari haqida tasavvurga ega bo'lish va natijalarini prognoz qilish.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari rivojlantiruvchi pedagogik o'yinlar o'ziga xos harakterga ega bo'ladi. Birinchidan, rivojlantiruvchi pedagogik o'yinlar maxsus topshiriqlar majmuasidan iborat bo'ladi. Ikkinchidan o'yin, faoliyatidagi topshiriqlar

⁵ MAKTABGACHA TA'LIM TARAQQIYOTI, MUAMMO YECHIM VA ISTIQBOL" Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari. Andijon. 9-10 aprel 2025-yil

rangli kublar ,g'ishtchalar, kvadratlar, plastilin, karton qog'ozlar konstruktor-mechanik majmualarida turli orloment, rasm va jimjimador predmetlar vositasida amalga oshiriladi .Uchinchidan, topshiriqlar mustaqil bajarilishini ta'minlash maqsadida uini osondan qiyinga tomon, aniq vaqt oralig'ida sifatli bajarilishini ta'minlash darkor. Shu tariqa pedagog bolalar bilan frontal ravishda ish olib boradi va aniq maqsadli va to'g'ri bajarilgan har bir faoliyat nafaqat o'z samarasini beradi balki, u bolalarning kelgusi faoliyatlarining tamal toshi vazifasini bajaradi. Natijada bolalar tez harakatlanuvchi, tez fikrlovchi, irodali, zehnli va eng asosiysi sog'lom bo'lib kamol topadilar. Harakatli o'yinlar bolalarning har tomonlama mukammal voyaga etishiga juda katta yordam beradi , bu yoshdagi bolalarda eng kerakli fiziologik rivojlanishini taminlovchi asosiy omil hisoblanadi.⁶

Xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashda o'yin faoliyatining tutgan o'zni beqiyosdir. Hozirgi davrga kelib muhtaram yurtboshimiz maktabgacha ta'lim yo'nalishida juda katta ishlar olib bormoqda. Yurtboshimizning "O'zbekiston kelajagi yoshlar qo'lida" degan so'zlariga muvofiq o'sib kelayotgan kelajak avlodni jismonan va manan yetuk qilib tarbiyalashda yaratilgan imkoniyatlardan keng va oqilona foydalangan holatda ta'lim va tarbiyaga katta e'tibor qaratmog'imiz hamda uzliksiz ta'limning ilk bosqichi hisoblangan ta'lim jarayonida samarali ishlar olib bormog'imiz kerak deb o'ylayman.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-3907-son qarori (2018-yil 30-avgust). Maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishning yangi tizimini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida. Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 802-son qarori (2017-yil 15-oktabr). Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish to'g'risida. Toshkent.
3. Mirziyoyev, Sh. M. (2022). Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
4. Abdullayeva, M. (2020). Maktabgacha ta'limda o'yin faoliyati orqali tarbiya jarayonini tashkil etishning psixologik xususiyatlari. Toshkent: TDPU nashriyoti.
5. Akhmedova, S. (2021). Maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnatsevarlikni shakllantirish metodikasi. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi.
6. Elkonin, D. B. (1978). Psikhologiya igry. Moskva: Pedagogika.
7. Karimova, Z. T. (2019). Bolalar psixologiyasi. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.

⁶ MAKTABGACHA TA'LIM TARAQQIYOTI, MUAMMO YECHIM VA ISTIQBOL" Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari. Andijon. 9-10 aprel 2025-yil

8. Сангинова Г.Б. (2023). ЗНАЧЕНИЕ И МЕСТО НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ. Экономика и социум, (4-1 (107)), 840-846.
9. Bohodirovna, S. G., & Usmanova, H. (2022). MODEL OF INNOVATIVE STRATEGY ON THE BASIS OF VARIATIVE APPROACH TO PRESCHOOL EDUCATION. In *Conference Zone* (pp. 197-199).
10. IMPROVING ORGANIZATION IN THE FIRST ENVIRONMENTAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. (2024). *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(4), 440-447.
11. UNESCO. (2021). Learning through play: Strengthening learning through play in early childhood education programmes. Paris: UNESCO Publishing.
12. Yuldasheva, G. (2021). "Bolalarda mehnatga ijobiy munosabatni shakllantirishda tarbiyachining roli." *Pedagogik innovatsiyalar jurnali*, 4(1), 22–28.